

s inačicama iz *Misala Borg. Illirico 4, Ročkoga i Novakova misala* u kritičkom aparatu, kao i *Newyorškom misalu* pisanom u 15. stoljeću,⁴ kojemu tekst upotpunjuju razlike što ih donose *Misal Borg. Illirico 4*, zatim *Hrvojev i Berlinski misal*. Bit će to ujedno četvrto Kožičićevo djelo ponuđeno u faksimilu i transliteraciji današnjim čitateljima.⁵

IVA LUKEŽIĆ, JASNA VINCE

Gacka u srednjem vijeku. Hrvoje GRAČANIN; Željko HOLJEVAC (ur.). Zagreb – Otočac: Područni centar Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Gospiću, 2012., 369 str.

Krajem 2012. godine pod uredništvom sveučilišnih profesora i zagrebačkih povjesničara Hrvoja Gračanina i Željka Holjevca objavljen je zbornik *Gacka u srednjem vijeku*. Posrijedi je šesnaest znanstveno i stručno kategoriziranih radova devetnaestero autora različitoga stručnoga profila i znanstvenoga usmjerenja iz Gospića, Kopenhaga, Otočca, Senja, Zadra i Zagreba. Svi se oni manje-više tiču gackoga kraja, njegovih ljudi i njihove svojine u srednjem vijeku. Proizišao je iz znanstvenoga skupa održanoga u povodu 550. obljetnice osnutka Otočke biskupije u Otočcu. Na njemu je sudjelovalo čak četvero znanstvenika iz našega instituta koji su s dva svoja priloga obogatili sam zbornik.

Gacka u srednjem vijeku grozdoliko nudi radove u nekoliko tematskih

Spalatensis croatico-glagoliticum [sv. 1]. Potpuno faksimilno izdanje originala iz Topkapı Sarayı Müzesi u Istanbulu. Zagreb – Ljubljana – Graz: Staroslavenski institut »Svetozar Ritig« – Mladinska knjiga – Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1973.; *Missale Hervoiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum. Transcriptio et commentarium [sv. 2]*. B. GRABAR; A. NAZOR; M. PANTELIĆ (ur.). V. ŠTEFANIĆ (prir.). Zagreb – Ljubljana – Graz: Staroslavenski institut »Svetozar Ritig« – Mladinska knjiga – Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1973.

⁴ *The New York Missal: an early 15th century croato-glagolitic manuscript*. H. BIRNBAUM; P. REHDER (ed.). München; Faksimilno izdanje. München – Zagreb: Verlag Otto Sagner i Sveučilišna naklada Liber, 1977.; E.-M. SCHMIDT-DEEG. *Das New Yorker Missale. Eine kroato-glagolitisches Handschrift des frühen 15. Jahrhunderts*. München: Verlag Otto Sagner, 1994.

⁵ Te i druge podatke donosi Anica Nazor u članku KOŽIČIĆ BENJA, Šimun (Simon Modrusiensis; Kožičić, de Begna, Begnii, Begnio, Begnius) u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (sv. 7, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009., 838–841).

cjelina. Prva okuplja radove Mile Bogovića, Vladimira Sokola, Hrvoja Gračanina i Krešimira Filipca u kojima se dotiču kneza Borne, latiniziranoga etnonima Guduskani i horonima Gacka u hrvatskim državnim početcima. U prvom radu *Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu* Mile BOGOVIĆA ponuđeno je tumačenje benediktinskih početaka na hrvatskom prostoru (9–23). Autor je ustvrdio da je benediktinska matica bila otočka opatija sv. Nikole i da su benediktizacija monaštva na otoku Krku i uključivanje glagoljaštva u hrvatsku komponentu sprovedeni upravo iz Otočca u vrijeme kralja Zvonimira. U sljedećem radu *Gacka u IX. stoljeću* Vladimira SOKOLA raščlanjuje se prošlost ranosrednjovjekovne Gacke (25–47). Zanimljivo je autorovo tumačenje kako su »Guduskani/Guduščani«, koje franački anali bilježe u naslovu kneza Borne, zapravo svi Hrvati po onoj *pars pro toto* jer su se Franci, prodirući sa sjeverozapada, prostorno najprije sreli s ljudima u Gackoj. Dobro je obrazložio Borninu ulogu u ratu protiv Ljudevita Posavskoga i da je banski naslov ubaštinjen u Hrvata upravo preko Franaka. Postavio je mogućnost pojave gackoga etnonima na svim rubovima hrvatskoga ranosrednjovjekovnoga identiteta. Sljedeći je rad *Guduskani/Guduščani – Gačani: promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovjekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja* Hrvoja GRAČANINA u kojem se bavi etnonimom i horonimom Gutzeka/Guduča/Gacka (49–67). Autor drži da se Guduščane iz 9. stoljeća ne smije vezati uz Porfirogenetovu Gacku iz 10. stoljeća i da su Guduskani/Guduščani iz franačkih vrela etnik s bibriskoga područja u dalmatinskom zaleđu. Po njemu su oni zasebna identitetska i široko proširena zajednica na liburnijskom području koja se zarana kao supstrat utopila u hrvatski etnik. Zapazio je da je Borna do Ljudevitova ustanka gentilni knez Guduščana, a od Ljudevitova ustanka uz pomoć franačkoga savezništva dalmatinski i liburnijski knez. U sljedećem radu *Guduscani 9. stoljeća između kneza Borne i kneza Ljudevita* Krešimira FILIPCA pristupa se samoj temi na tragu slavenske etnogeneze i prisutnosti hrvatskoga identiteta od stoljeća sedmoga na današnjim prostorima (69–81). Po autoru problem Gačana ne izlazi izvan okvira koji je postavio Konstantin VII. Porfirogenet. Dakle, Gačani su granični hrvatski etnik koji je u ustanku Ljudevita Posavskoga protiv franačke vlasti stao uz panonske Slavene.

U drugoj tematskoj cjelini arheolozi Tatjana Kolak, Dalibor Šušnjić i

Radomir Jurić osvrnuli su se na pokretni arheološki materijal s prostora Male Kapele i Velebita. U radu *Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz Gacke* Tatjane KOLAK i Dalibora ŠUŠNJIĆA govori se o ostruzi karolinškoga tipa koju su nedavno pronašli na malokapelskom prijevoju (83–91). Riječ je o iznimno važnom nalazu za nacionalnu arheologiju i povijest jer svjedoči o aktivnom franačkom upisu u ranosrednjovjekovni hrvatski identitet i odvaja Liku od takoreći avarskoga sindroma kakvom su je bez nekih važnijih arheoloških prinosa bojili brojni povjesničari u prošlosti. U drugom pak *Srednjovjekovni hrvatski nakit u Gackoj i Krbavi* Radomira JURIĆA donesen je po kronološkom redu srednjovjekovni nakit koji je pronađen u Gackoj i Krbavi (95–117).

U trećoj tematskoj cjelini nalaze se dva povijesna pregleda srednjovjekovne Gacke koje su napisali Enver i Blaženka Ljubović. Najprije se u radu *Granice, stanovništvo i plemeniti rodovi Gacke župe* Envera LJUBOVIĆA (119–135) govori o povijesti gatanske župe, županije i kneštva te njezinih plemenitih rodova kojima su od kraja 13. stoljeća zagospodarili knezovi Krčki, kasniji Frankapani, što je pak obrađeno u radu *Frankapansko razdoblje povijesti u političkim i društveno-gospodarskim odnosima Otočca i Senja* Blaženke LJUBOVIĆ (195–205).

Četvrta tematska cjelina s radovima Marka Medveda, Milka Brkovića i Ante Gulina kroz dostupnu diplomatsku i sfragističku građu govori o Otočkoj biskupiji. Rečenu je cjelinu otvorio rad *Nastanak i nestanak Otočke biskupije* Marka MEDVEDA u kojem se kronološki i kontekstualno govori o kratkom životu otočke crkvene pokrajine koja se nalazila pod patronatom knezova Frankapana (137–153). U sljedećem, *Diplomatičko-povijesni sadržaj bule pape Pija II. o osnutku Otočke biskupije i grada Otočca* (5. III. 1460.) Milka BRKOVIĆA donesena je cjelovita diplomatska analiza papinske bule u širem povijesnom kontekstu (155–179), a tematsku je cjelinu zatvorio rad *Otočka biskupija, kaptol i biskup Petar Andrijević* Ante GULINA u kojem se analizira pečatnjak otočkoga biskupa Petra Andreisa i pokušava pratiti trag kanonika i zbornoga kaptola u Otočkoj biskupiji (181–193).

U petoj tematskoj cjelini kroz radove Darka Žubrinića, Mladena Iblera, Vesne Badurine-Stipčević, Milana Mihaljevića, Marinke Šimić i Andree Radošević čitateljstvo se obavještava, poučava i potiče da se upozna s glagoljskom baštinom srednjovjekovne Gacke. Temu je otvorio rad *Hrvatska*

glagoljička baščina u Lici s naglaskom na Gatsku Darka ŽUBRINIĆA s informativnim pregledom glagoljske baštine iz današnje Like s posebnom pozornošću na Gacku (207–243). Upozorio je na ličke toponime u Istri i zapadnijim dijelovima srednjovjekovne Slavonije koji su plod prisilnih migracija hrvatskoga stanovništva u 15. i 16. stoljeću te na vrijednost *Acta Croatica*, glagoljske zbirke javnopravnih i privatnopravnih listina, donijevši i Kukuljevićev popis imena iz kazala koja se odnose na Gacku, Liku, Krbavu, Modruš i Senj. Sljedeća tri rada u nizu mogu pomoći u »brendiranju« Gacke i Otočca kao krajeva gdje se njegovala glagoljska knjiga i držalo do glagoljskoga slova u prošlosti. U radu *Borgiano Illirico 5–6. Prilog srednjovjekovnoj glagoljaškoj baštini Gacke* Mladena IBLERA govori se o brevijaru koji vjerojatno potječe iz Tribihovića u srednjovjekovnoj Gackoj (245–253). Posebno su zanimljivi marginalni zapisi iz brevijara koji izvornim podacima itekako dopunjuju znanje o hrvatskom srednjovjekovlju. U radu *Mjesto Dabarskoga brevijara među hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima* Vesne BADURINE-STIPČEVIĆ, Milana MIHALJEVIĆA i Marinke ŠIMIĆ donesena je cjelovita sadržajna, jezična, književna i kulturno-povijesna raščlamba najvrednijega kodeksa srednjovjekovne Gacke (255–281). Na temelju tekstološke i jezične analize autori zaključuju da *Dabarski brevijar* pripada mlađoj (južnoj) skupini hrvatskoglagoljskih kodeksa koji su znatnije prilagođavani latinskoj matrici. I sljedeći rad *Propovijed »Vrime est' nam' ot sna vstati« iz Kolunićeva zbornika* Andree RADOŠEVIĆ govori o još jednom gackom glagoljskom kodeksu koji je prepisan po narudžbi gatskoga vikara Levnarda u Kneževoj Vasi kraj Otočca (283–305). Autorica opisuje odnos rečene adventske propovijedi i korizmenih propovijedi te na temelju jezičnih i stilskih obilježja utvrđuje da su u *Kolunićev zbornik* prepisane iz neke veće zbirke propovijedi kroz crkvenu godinu.

Danas se Gačanin uvriježio kao etnik, a nekoć je kako svjedoče glagoljski zapisi čovjek iz ovoga kraja bio Gatanin. Da su etimološka promišljanja pojma Gacke i njezinih izvedenica neiscrpna i zanimljiva tema, svjedoči posljednji rad u zborniku *Regija Gacka od samih početaka u hrvatskoj povijesti pa sve do suvremenosti* Milana KRANJČEVIĆA u kojem su podastri svi horonimi, toponimi i hidronimi Gacke iz povijesnih vrela i iz slavenskoga svijeta (307–365).

Iza lijepo uređenoga zbornika *Gacka u srednjem vijeku* stoji neveliki

ali hvalevrijedni Područni centar Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Gospiću koji je posljednjih godina dao niz specijaliziranih monografija o Gorskoj Hrvatskoj.

IVAN BOTICA

Řecko-staroslověnský index / Index verborum graeco-palaeoslovenicus. Glavna redaktorica Emilie BLÁHOVÁ. *Tomus I (fasciculus 1): Prolegomena*, Praha – Pragae 2008., str. 1–72; *Tomus I (fasciculus 2): Prolegomena – Tabellae synopticae monumentorum slavlicorum*, Praha – Pragae 2009., str. 73–136; *Tomus I (fasciculus 3): Tabellae synopticae monumentorum slavlicorum*, Praha – Pragae 2009., str. 137–200; *Tomus I (fasciculus 4): Tabellae synopticae monumentorum slavlicorum; ἄ – ἀθαλάμεντος*, Praha – Pragae 2010., str. 201–264; *Tomus I (fasciculus 5): ἀθανασία – ἀνακτᾶσθαι*, Praha – Pragae 2011., str. 265–328; *Tomus I (fasciculus 6): ἀνακυλίειν – ἀποκαλύπτειν*, Praha – Pragae 2012., str. 329–392, Akademie věd České republiky, Slovanský ústav AV ČR, Euroslavica.

Slovanský ústav Češke akademije znanosti važno je središte paleoslavističkih istraživanja i istaknuti nakladnik paleoslavističkih filoloških izdanja. Jedan od najvažnijih i najopsežnijih projekata Slovanskoga ústava je kompletno izdanje staroslavenskoga rječnika u četiri toma, *Slovník jazyka staroslověnského / Lexicon linguae palaeoslovenicae* (1958.–1997.).¹ Ovo je izdanje rezultat dugotrajna i sistematskoga rada nekoliko generacija čeških paleoslavista. Glavni su redaktori *Slovníka* bili Josip Kurz (do 1972.) i Zoe Hauptová (1972.–1997.). Rječnička je građa obuhvatila književne staroslavenske spomenike iz razdoblja od 10. do 16. stoljeća, spomenike kanonskoga doba i crkvenoslavenskih redakcija. Ústav je 2008. godine počeo objavljivati novu ediciju: *Řecko-staroslověnský index / Index verborum graeco-palaeoslovenicus*, kao svojevrsan nastavak i dopunu *Slovníku*. I izdanju *Indeksa* prethodila su višegodišnja i timska istraživanja.² *Indeks* je

¹ Nakon 1997. objavljuju se i *Addenda et corrigenda*. Do 2012. izišlo je 55 sveščića.

² Usp. V. ČERMÁK, K finální podobě Řecko-staroslověnského slovníku-indexu. *Slavia* 76 (2007): 39–46.